

BOEKBESPREKING

AUSTEHEN! KAFFEE HOLEN!

Op donderdag 12 november verscheen het boek "Aufstehen! Kaffee holen!" met als ondertitel "Hilversumse dwangarbeiders in Bramsche 1944/1945".

In het voorwoord schrijft drs Bert Middel, lid van de fractie van de Partij van de Arbeid in de Tweede Kamer, onder andere: *Meer dan vijftig jaar nadat de Tweede Wereldoorlog is afgelopen is diezelfde oorlog voor velen nog steeds niet voorbij. De oorlog zal ook niet voorbijgaan zolang het laatste slachtoffer van vervolging nog in leven is en erover kan getuigen.* Nog steeds is het grote aantal dwangarbeiders (meer dan vijftig miljoen) een vergeten groep. Jarenlang is door en over voormalige dwangarbeiders gezweven. Dit taboe wordt in dit boek verbroken. Met verbazing en eveneens verbijstering heb ik dit boek met buitengewone interesse gelezen.

Eigenlijk is hier meer sprake van een document. Dr. Antje Vollmer, vice-president van de Duitse Bondsdag, benadrukt in dit boek het belang van contact met historische kringen en verenigingen die de grondslag verschaften aan dit document en daarvoor aan het contact tussen Bramsch en Hilversum. Opvallend detail is de overeenkomst tussen beide steden. Was Hilversum van oudsher een plaats met voornamelijk textielnijverheid, Bramsche werd bekend als textielstad in de Tweede Wereldoorlog waar dwangarbeiders textiel produceerden voor de *Deutsche Wehrmacht* (toeval?).

Een waardevolle bijdrage is het artikel van Ute Vergin dat ingaat op de Nazi-politiek ten aanzien van buitenlandse dwangarbeiders. Naar schatting van Dr. L. de Jong zijn in Nederland gedurende de periode van november 1944 tot april 1945 maar liefst 140.000 mannen opgepakt en als dwangarbeiders naar Duitsland gevoerd. Belangrijk in deze bijdrage is ook het grote aantal voetnoten en de uitgebreide literatuuropgave. In de toelichting op de lijst van omgekomen Hilversumse dwangarbeiders, die samengesteld is door Egbert Pelgrim, valt het op dat deze veelal afkomstig waren uit de arbeiderswijken van Hilversum zoals Over het Spoor en het Bloemenkwartier. Het lijkt duidelijk dat vooral de arbeiderswijken het slachtoffer van de razzia's zijn geweest. De bijdrage van Jan Edelstein geeft een goed

inzicht in het ondervonden leed maar ook in de verzoening die vanuit een persoonlijk standpunt is beschreven.

Het boek is helder en boeiend en historisch belangrijk. Met de zeer complete en grondig gedocumenteerde bijdrage van Egbert Pelgrim is het een document met historische betekenis. Ik denk dat het verschijnen ervan een hiaat heeft opgevuld in de geschiedschrijving van Hilversum tijdens de Tweede Wereldoorlog en dat dit in deze tijd van groot belang is. Veel bewondering heb ik voor de zeer goede uitvoering van de vele illustraties, kaarten en foto's die de tekst ondersteunen en completeren.

AUFSTEHEN! KAFFEE HOLEN! Hilversumse dwangarbeiders in Bramsche 1944-1945. Onder redactie van Karin Abrahamse, Jan Edelstein, Rainer Gieraths, Ewald Hein-Janke, John de Jong, Suzanne Meyer, Peter Olde Boerrigter en Egbert Pelgrim. Uitgegeven door de gemeenten Hilversum en Bramsche in samenwerking met Rasch Verlag Bramsche, 1998. 246 pp. ill. ISBN 3-932147-84-7. Verkrijgbaar in de boekhandel. Prijs fl. 34,95.

J.R.B. Molijn